

ROZŠÍRENIE A EKOLÓGIA *PLATYBUNUS PALLIDUS* ŠILHAVÝ, 1938 (OPILIONES) NA SLOVENSKU

SLAVOMÍR STAŠIOV – IVAN MIHÁL

S. Stašiov – I. Mihál: Distribution and ecology of *Platybunus pallidus* Šilhavý, 1938 (Opiliones) in Slovakia.

This paper summarises all published and also some unpublished information about the distribution and ecology of *Platybunus pallidus* Šilhavý, 1938 (Opiliones) in Slovakia. To date, this hygrophilous species has been recorded by several authors at 32 localities. Most sampling sites are concentrated in submontane and montane forests with altitude 400 – 1 300 m a. s. l. Localities of the occurrence of *P. pallidus* are shown on the map.

Key words: harvestmen, kosce, Opiliones, *Platybunus pallidus*, Slovakia

ÚVOD

Rod *Platybunus* je v našej opiliofaune zastúpený dvomi druhmi, a to *Platybunus bucephalus* (KOCH, 1835) a *Platybunus pallidus* ŠILHAVÝ, 1938. Na rozdiel od prvého z nich, ktorý je u nás v stredných, a najmä vo vyšších polohách pomerne bežným druhom, patrí druhý slovenský zástupca tohto rodu medzi naše zriedkavejšie kosce.

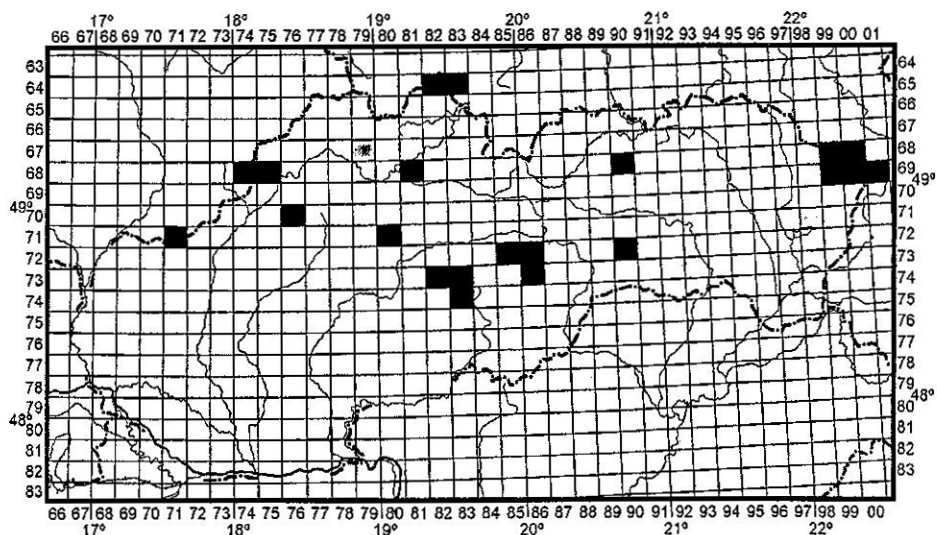
Platybunus pallidus bol prvý krát opísaný V. Šilhavým na základe materiálu, ktorý získal v údolí rieky Opavy pod vrchom Pradéd a na vrchole Pradéda (Jeseníky, Česká republika). Uvedený autor našiel tento druh tiež prvýkrát na Slovensku a to vo Vihorlatských vrchoch (ŠILHAVÝ, 1950). Neskôr publikovali nálezy *Platybunus pallidus* aj ďalší autori (ASTALOŠ, 2000 a, 2000 b, 2003; HROZNÁR, 1981; MARŠALEK, in press; MAŠÁN a MIHÁL, 1988, 1993; MIHÁL, 1998; MIHÁL et al., 2003; ŠILHAVÝ, 1969, 1972).

Nové publikované, ale aj doposiaľ nepublikované nálezy tohto kosca na Slovensku rozšírili poznatky o jeho výskyte a ekológii. Cieľom predloženej práce bolo zhrnutie týchto poznatkov.

MATERIÁL A METÓDY

V práci sú sumarizované všetky publikované i dostupné, doposiaľ nepublikované údaje o výskyte a ekológii druhu *Platybunus pallidus* z územia Slovenska. V zozname lokalít a zberov sú uvedené niektoré charakteristiky (charakter stanovišťa, nadmorská výška, expozícia) rozširujúce poznatky o ekologických nárokoch tohto kosca na prostredie. Dátumy jeho nálezov sú uvedené iba pri tých lokalitách, z ktorých doposiaľ neboli publikované.

Niektoré staršie literárne zdroje, žiaľ, neobsahujú základné údaje umožňujúce presnejšiu lokalizáciu jednotlivých nálezov, či charakteristiku biotopov. Preto nie sú tieto údaje uvedené ani v zozname lokalít a zberov druhu *Platybunus pallidus* a sú nahradené otáznikmi. Napríklad, V. Šilhavý vo svojich prácach uvádza nálezy tohto kosca z územia Malej Fatry (ŠILHAVÝ, 1972), Slovenského krasu (ŠILHAVÝ, 1972) a Vihorlatských vrchov (ŠILHAVÝ, 1950), avšak bez bližšej lokalizácie týchto nálezov. Zobrazenie týchto nálezov na mapke (obr. 1) je preto iba približné a príslušný kvadrát DFS je vyznačený sivou farbou, na rozdiel od presne lokalizovaných kvadrátov DFS, ktoré sú na mapke vyznačené čiernou farbou.

Obr. 1. Rozšírenie *Platybus pallidus* na Slovensku (čierny kvadrát – presne lokalizovaný, sivý kvadrát – približný)
 Fig. 1. Distribution of *Platybus pallidus* in Slovakia (black square – exactly located, white square – approximate)

VÝSLEDKY A DISKUSIA

Platybus pallidus bol na Slovensku doposiaľ nájdený v 32 lokalitách, v rámci 14 geomorfologických celkov spadajúcich do 24 kvadrátov DFS (obr. 1).

Zoznam lokalít a zberov:

BIELE KARPATY

1. PR Lednické bradlo

KÚ (katastrálne územie): Lednica, DFS (kód kvadrátu Databanky fauny Slovenska): 6875c, S (charakteristika stanovišťa): pastviny s krovinami, polia a kosené záhrady, NMV (nadmorská výška): 440 – 500 m, EXP (expozícia): V, Z, Z (zdroj): ASTALOŠ (2000 a)

2. PR Nebrová

KÚ: Červený Kameň, DFS: 6874d, S: lužný les v okolí Tovarského potoka, NMV: 480 m, EXP: J, Z: ASTALOŠ (2000 a)

3. PR Veľká Javorina

KÚ: Bzince pod Javorinou, DFS: 7171d, S: okraj rúbaniska v bučine, NMV: 800 – 900 m, EXP: V, Z: ASTALOŠ (2000 a)

4. PR Veľká Javorina

KÚ: Bzince pod Javorinou, DFS: 7171d, S: bučina s prímiesou javora, NMV: 800 – 900 m, EXP: V, Z: ASTALOŠ (2000 a)

BUKOVSKÉ VRCHY

5. NPR Havešová

KÚ: Kalná Roztoka, DFS: 6900c, S: bučina, NMV: 500 – 600 m, EXP: J, Z: MIHÁL et al. (2003)

6. PR Hlboké

KÚ: Osadné, DFS: 6899c, S: kyslé bučiny, lúka s *Nardus* sp., NMV: 500 – 610 m, EXP: S, Z: MIHÁL et al. (2003)

7. PR Hrúnok

KÚ: Stakčín, DFS: 6999c, S: buková dubina, NMV: 300 – 340 m, EXP: JV, Z: MIHÁL et al. (2003)

8. NPR Riaba skala (sedlo medzi Ďurkovcom a Riabou skalou)

KÚ: Runina, DFS: 6800d, S: jedľová bučina (pralesovitý porast s jaseňom), na hrebeni horská lúka, NMV: 850 – 1 167 m, EXP: JV, J, Z, Z: MIHÁL et al. (2003)

9. NPR Riaba skala (sedlo medzi Ďurkovcom a Riabou skalou)

KÚ: Runina, DFS: 6800d, S: lúka, NMV: 1100 – 1 150 m, EXP: J, Z: STAŠIOV (unpubl.), 18. 5. 2000

10. PR Slatina pod Stinskou

KÚ: Zboj, DFS: 6901c, S: slatinno-rašelinné spoločenstvo s jeľšou sivou, NMV: 760 m, EXP: S, Z: MIHÁL et al. (2003)

11. NPR Stužica

KÚ: Nová Sedlica, DFS: 6901a, S: údolie potoka Stužica, NMV: 600 m, EXP: V, Z: MIHÁL et al. (2003)

12. PR Udava

KÚ: Osadné, DFS: 6899a, S: jedľové bučiny a bukové javoriny v pralese, NMV: 520 – 650 m, EXP: J, JZ, Z, Z: MIHÁL et al. (2003)

MALÁ FATRA

13. Malá Fatra

KÚ: ?, DFS: 6779 (?), S: ?, NMV: ?, EXP: ?, Z: ŠILHAVÝ (1972)

14. Veľký Rozsutec

KÚ: Párnica, DFS: 6881, S: smrečina, kosodrevina a alpínske lúky, NMV: 1 250 – 1 610 m, EXP: V, JV, J, Z: HROZNÁR (1981)

ORAVSKÉ BESKYDY

15. Babia hora

KÚ: Oravská Polhora, DFS: 6483a, S: rašelinisko pri horárni Roveň, NMV: 1 000 m, EXP: ?, Z: ŠILHAVÝ (1969)

16. PR Tisovnica

KÚ: Oravská Polhora, DFS: 6482d, S: rašelinisko s kobercami rašelinníkov, ostríc a sitín na rovinatom až mierne zvlnenom rašelinovom podloží so zväzmi *Caricion fuscae*, *Sphagnion a Piceion excelsae*, NMV: 745 m, EXP: JV, Z: ASTALOŠ (2003),

PODBESKYDSKÁ BRÁZDA

17. rašelinisko Slaná voda

KÚ: Oravská Polhora, DFS: 6482d, S: komplex rašelinísk na úpätí Babej hory, ktoré predstavujú podsvahové rašeliniská a rašeliniskové lúky so spoločenstvami ostricovo-machových slatín zväzov *Caricion fuscae*, *Caricion lasiocarpae* a *Caricion medii* so spoločenstvami inklínujúcimi k zväzu *Sphagno recurvi-Caricion canescentis*, NMV: 751 – 765 m, EXP: SZ, Z: ASTALOŠ (2003)

POLANA

18. PR Havranie skaly

KÚ: Valaská, DFS: 7382b, S: smrečina v horskej doline s kaňonovitým charakterom, NMV: 890 – 950 m, EXP: ?, Z: MIHÁL (unpubl.), 8. 6. – 8. 9. 1999

19. Kamenistý potok

KÚ: Sihla, DFS: 7383b, S: les, NMV: 840 – 900 m, EXP: J, Z: MIHÁL (1998)

20. NPR Zadná Poľana (časť Zadná Poľana)

KÚ: Hriňová, DFS: 7382d, S: jedľovo-buková smrečina, NMV: 1 350 m, EXP: J – JV, Z: MIHÁL (1998)

REVÚCKA VRCHOVINA

21. Sirk (Vlaská dolina)

KÚ: Sirk, DFS: 7386, S: sekundárny 30 – 80-ročný smrekový porast, NMV: 480 m, EXP: SV, Z: MAŠÁN a MIHÁL (1988, 1993), 1. 5. – 3. 6. 1987

SLOVENSKÝ KRAS

22. Slovenský kras

KÚ: ?, DFS: 7489 (?), S: ?, NMV: ?, EXP: ?, Z: ŠILHAVÝ (1972)

SPIŠSKO-GEMERSKÝ KRAS

23. Fabova lúka (NP Muránska planina)

KÚ: Tisovec, DFS: 7285a, S: okraj smrečiny, NMV: 1 360 m, EXP: SZ, Z: MIHÁL (unpubl.), 7. 10. 2002

24. NPR Hradová (NP Muránska planina)

KÚ: Tisovec, DFS: 7285a, S: bučina, NMV: 750 m, EXP: SV, Z: MIHÁL a SVATOŇ (unpubl.), 10. 7. – 14. 8. 1979

25. Paseky (NP Muránska planina)

KÚ: Muráň, DFS: 7286a, S: ekoton zmiešaného lesa a pasienka, NMV: 420 m, EXP: JV, Z: MIHÁL a SVATOŇ (unpubl.), august 1984

26. Tesná skala (NP Muránska planina)

KÚ: Muránska Huta, DFS: 7286b, S: smrečina, NMV: 900 m, EXP: SV, Z: MIHÁL (unpubl.), 7. 5. – 30. 10. 2003

27. Veľká lúka (NP Muránska planina)

KÚ: Muráň, DFS: 7286a, S: ekoton smrekového lesa, NMV: 880 m, EXP: V, Z: MIHÁL (unpubl.), 3. 5. 2002

STRÁŽOVSKÉ VRCHY

28. Valaská Belá

KÚ: Valaská Belá, DFS: 7076, S: ?, NMV: ?, EXP: ?, Z: MIHÁL (unpubl.), 9. 5. 2001

VELKÁ FATRA

29. NPR Veľká Skalná (Priepastná)

KÚ: Blatnica, DFS: 7180a, S: smrečina, NMV: 1 100 m, EXP: ?, Z: ASTALOŠ (2000 b)

VEPORSKÉ VRCHY

30. Vrchdobroč

KÚ: Cinobaňa, DFS: 7483d, S: mladý smrekovo-bukový porast, NMV: 820 m, EXP: V, Z: MIHÁL (unpubl.), 3. 10. 2001

VIHORLATSKÉ VRCHY

31. Vihorlat (kóta 620)

KÚ: ?, DFS: 7198 (?), S: bučina, mladá bučina, NMV: 620 m, EXP: ?, Z: ŠILHAVÝ (1950)

VOLOVSKÉ VRCHY

32. Štoský vrch

KÚ: Štós, DFS: 7290d, S: 70-ročná bukovo-jedľová smrečina, NMV: 820 m, EXP: J, Z: MARŠALEK (in press)

Platybunus pallidus je stredoeurópskym koscom. Jeho areál sa rozprestiera na území severných Čiech, južného Poľska, Slovenska, západnej Ukrajiny a Rumunska. Na západe je teda jeho areál vymedzený Krkonošami, Orlickými horami, Hrubým a Nízkym Jesenkom a na východe karpatským oblúkom. Na Slovensku má ostrovčekovitý výskyt. Patrí medzi naše zriedkavejšie kosce. Doposiaľ nebol zaznamenaný v juhozápadnej a juhovýchodnej časti našej krajiny, kde sa rozprestierajú naše najväčšie nžiny.

Obýva najmä zmiešané a ihličnaté lesy v horskom stupni. Na Slovensku preferuje smrečiny, bučiny, jedľové bučiny, jedľovo-smrekové bučiny a okraje týchto porastov. Možno ho u nás nájsť aj na rašeliniskách, rôznych typoch lúk (najmä horských) a na rúbaniskách. Vyskytuje sa tiež v brehových porastoch. Vo vyšších polohách preniká až nad hornú hranicu lesa do porastov kosodreviny. Žije v pokrývkovom humuse, pod kameňmi, rozkladajúcimi sa kusmi dreva a vylieza tiež na podrast.

Najnižšie situovanou lokalitou v rámci jeho celkového areálu je PR Hrádok v Bukovských vrchoch, ktorá leží v nadmorskej výške 300 – 340 m (MIHÁL et al., 2003). Najvyššie bol nájdený na Babej Góre v Poľsku v nadmorskej výške 1 700 m (STAREGA, 1975). U nás bol nájdený najvyššie na Veľkom Rozsutci v Malej Fatre (1 250 – 1 610 m n. m.) (HROZNÁR, 1981) a na Fabovej lúke v NP Muránska planina vo výške 1 360 m n. m. (MIHÁL, unpubl.). Na Slovensku uprednostňuje stredné polohy. V rozmedzí nadmorských výšok 400 – 1 300 m leží 87% z lokalít so známou nadmorskou výškou, na ktorých bol zaznamenaný jeho výskyt.

Z lokalít, v ktorých sú známe ich expozície, sa *Platybunus pallidus* najčastejšie vyskytoval na južne orientovaných svahoch (J, JV a JZ), ktoré predstavovali 49% zo všetkých lokalít. Pre porovnanie, severne orientované lokality (S, SV a SZ) predstavovali iba 21% zo všetkých lokalít.

Najčastejšie sa *Platybunus pallidus* vyskytoval spolu s druhmi *Mitopus morio* (FABRICIUS, 1799), *Nemastoma lugubre* (MÜLLER, 1776) a *Platybunus bucephalus*. Keďže kosce *Mitopus morio*, *Nemastoma lugubre* sú euryvalentnými a eurytopnými druhmi, možno za druh s podobnými ekologickými nárokmi na prostredie, aké má *Platybunus pallidus* považovať najmä jeho príbuzný druh *Platybunus bucephalus*. Tieto dva kosce sú na Slovensku charakteristickými zástupcami opiliofauny vyšších polôh, predovšetkým našich horských lesov.

LITERATÚRA

- ASTALOŠ B., 2000 a: Harvestmen (Opiliones) of Biele Karpaty Protected Landscape Area. – Biodiversitas Slovaca, Nitra, 1: 12 – 15.
- ASTALOŠ B., 2000 b: Kosce (Opiliones) Národnej prírodnej rezervácie Veľká Skalná vo Veľkej Fatre. – Kmetianum, zborník SNM – Múzeum Andreja Kmeťa, Martin, 9: s. 69 – 74.
- ASTALOŠ, B., 2003: Kosce (Arachnida, Opiliones) rašelinísk hornej Oravy. – Entomofauna carpathica, 15: 56 – 59.
- HROZNÁR, P., 1981: Kosce (Opilioneida) Štátnej prírodnej rezervácie Rozsutec. – In: JANÍK, M., ŠTOLLMANN, A. (eds.), Rozsutec, štátna prírodná rezervácia. Osveta, Martin, 707 – 718.

- MARŠALEK, P., (in press): Kosce (Opiliones) Voľovských vrchov. – *Natura Carpatica*
- MAŠÁN, P., 1988: K poznaniu fauny koscov (Opilioneida) na Slovensku. Nepublikovaná Študentská vedecká odborná práca. – Prír. fakulta UK, Bratislava, 22 s.
- MAŠÁN, P., MIHÁL, I., 1993: Contribution to the knowledge of harvestmen (Opiliones) in Slovakia. – *Entomol. Probl.*, 24: 75 – 80.
- MIHÁL, I., 1998: Kosce (Opiliones) lesných porastov a lúk na Poľane. – *Ochrana prírody*, 16: 119 – 124.
- MIHÁL, I., MAŠÁN, P., ASTALOŠ, B., 2003: Kosce – Opiliones. – In: MAŠÁN, P., SVATOŇ, J. (eds.), *Pavúkovce Národného parku Poloniny, ŠOP SR Banská Bystrica et Správa NP Poloniny Snina*, 241 s.
- STAREGA, W., 1975: Opiliones – Kosarze (Arachnoidea). – *Fauna Polski*, tom. 5, PWN, Warszawa, 196 s.
- ŠILHAVÝ, V., 1950: Sekáči východného Slovenska. – *Entom. listy*, Brno, 13: 99 – 106.
- ŠILHAVÝ, V., 1969: Faunistický príspevek o sekáčich (Opilioneida) Československa. – *Fragmenta opilionidologica IV. Zprávy Čs. spol. entom. ČSAV*, Praha, 6: 107 – 108.
- ŠILHAVÝ, V., 1972: Druhý príspevek k poznání Československých sekáčů (Opilioneida). – *Zprávy Čs. spol. entom. při ČSAV*, Praha, 8: 93 – 96.

Adresy autorov:

doc. Ing. Slavomír Stašiov, PhD., Katedra biológie a všeobecnej ekológie, Fakulta ekológie a environmentalistiky, Technická univerzita vo Zvolene, Kolpašská 9/B, 969 01 Banská Štiavnica, e-mail: stasiov@fee.tuzvo.sk

RNDr. Ivan Mihál, CSc., Ústav ekológie lesa SAV, Štúrova 2, 960 01 Zvolen, e-mail: mihal@sav.savzv.sk

Recenzia: RNDr. Boris Astaloš